

Tíðargrein

Sámal Matras Kristiansen
Samfelagsfrøðingur

Stríðið millum ídnaðar- og bústaðaðøki

Tungoljuroykur í Fuglafirði og Runavík. Skipasmiðjuhøll á Skála. Bingjuhavn í Tórshavn. Stóreldur á Tvøroyri. Dømini um óhepnar avleiðingar av ídnaðarstaðseting eru nógvar í hesum tíðum.

Fyri nøkrum árum síðani var mikið kjak um staðsetingina av Varðanum Pelagic mitt á Tvøroyri. Hetta er ein óheppin staðseting – av fleiri ymiskum orsökum – og fingi vit eina av meiri ekstremu orsökunum at sanna við eldsbrunanum í farnu viku. Tað eru øgiliga nógvar viðurskifti, ið gera, at tað standast trupulleikar av at staðseta tungan ídnað somu stóð sum búseting, summi ógvusligari enn onnur.

Mest upplagdi trupulleikin er luftdálking, men eisini onnur umhvørvisdálking fer fram, m.a. av sjógvi, áum og lendi. Bæði frá virkjum, skipum og akførum standast nógvir trupulleikar, ið í ringasta føri kunnu føra við sær umhvørvis- og heilsutrupulleikar. Umframt hetta fer fram ein ógvuslig ljóðdálking, eins og tað kann henda ein "estetisk dálking" við at áður vøkur stóð missa ein stóran part av sínum vakurleika. Yvirskipa missa stóðini part av sínum "ameniteti", ið tað kallast á búskaparmáli.

Yvirskipað má tó sigast, at talan ikki bert er um "objektivar" trupulleikar, men eisini um upplivaðar trupulleikar. "Amenitets-preferansurnar" eru jú ymiskar! Tolsemið hjá ymiskum borgarum í mun til ídnað er sostatt sera ymiskt, og uttan iva er mentanin eisini ymisk ymsastaðni í landinum. Tó er tað ikki rætt framhaldandi at lata hetta evnið vera tabuiserað, soleiðis at fólk noyðast at kenna seg

sum "framburðssvíkjarar" við at hava eina kritiska stóðu móttvegis ídnaðinum.

Eg havi sjálvur havt samband við fleiri fólk, ið als ikki tora at siga sína meining um hetta, tí tey óttast avleiðingarnar, t.d. hevnd frá vinnulívsfólki ella kommunalpolitikarum.

Frá ídnaðarsamfelag til tænaðarsamfelag

Tað er rætt, sum fleiri føra fram, at nógvar av føroysku bygdunum og býunum upprunaliga eru bygdar kring ídnaðarkent vinnulív. Vinnulívið hevur skapað arbeiði, ið hevur fingið bygdin at vaksa frá litlari landbúnaðarbygd til størri ídnaðarbygd.

Nú á døgum miðsavnað fólk heldur kring tænaðarvinnur, bæði tí flestu stórvini eru innan hesar vinnur (sí talvu), men eisini tí eitt gott lív nú á døgum ikki bert snýr seg um arbeiði og inntøkur, men eisini um gagnnýtslu av almennum og privatum tænaðarveitingum. Eisini er lutfallið millum materiella

og immateriella vælferð í broyting sum avleiðing av hesum samfelagsbroytingum.

Umframt hetta er tað vorðið lættari at flyta seg runt í býum og kring landið við bilum, bussum og øðrum akførum, soleiðis at ein lættliga kann búa fleiri kilometrar frá arbeiðsplássinum.

Tað er snøgt sagt hend ein avgerandi broyting í búsetingartankagongdini. Tað eru ei longur líka eyðsýndir fyrimunir við at búa so nær við ídnaðarvirkið sum gjørligt. Heldur eru tað onnur viðurskifti, ið draga.

Positivir og negativir eksternalitetir

Somuleiðis kann nevast, at ein bústaður eisini er ein strategisk fíggarlig iløga, og ikki bert einhvør nýtsluiløga. Bústaðurin er lívsiløgan hjá flestum húsarhaldum og stóri dreymurin hjá nógvum húsarhaldum. Bústaðurin er bæði fíggarliga og kensluliga nakað av tí týðningarmesta, ið landið hevur at bjóða sínum borgarum. Hetta er

ikki bert okkurt tilvildarligt stað, men tað týðningarmesta staðið í lívinum hjá flestu føroyingum.

Eitt bústaðarøki er ikki bert eins egna hús, men alt grannalagið, øll bygdin, ja alt umhvørvið, ið umfevnir bústaðin. Góðskan av bústaðinum er sostatt eisini ein spurningur um t.d. umhvørvisligan vakurleika, mentanararv, socialt umhvørvi, atkomuleika, ítróttar- og fríøki, privatar tænaðar, almennar tænaðar o.s.f. Øll hesi viðurskifti eru við til at gera bústaðið til eitt gott stað at búa. Hetta eru alt sokallaðir "positivir eksternalitetir", ið geva tínum egna bústaði eitt hægri virði – fyrst og fremst fyri tey, ið har búa, men sanniliga eisini fyri onnur. Ikki minst vilja framtíðar bústaðarkeyparar hyggja væl eftir hvørjir eksternalitetir eru kring bústaðin, ið stendur til sølu.

Í hesum viðfangi eru eisini viðurskifti, ið kunnu bólkast sum "negativir eksternalitetir". Eitt larmandi ella dálkandi virki, ein vegur við nógvari, tungari ferðslu,

larmandi og dálkandi skip. Dømini eru nógvar, og sjálvandi kann t.d. landbúnaður eisini upplivast sum negativur eksternalitetur fyri nógvar. Tó kann landbúnaður illa miðsavnað, av tí at lendið er avgerandi framleiðslufaktorur fyri hesa vinnugrein.

Miðsavnið ídnað og annað dálkandi virksemi!

Hinvegin kann ídnaður og ídnaðarkent virksemi í nógvar stóran mun miðsavnað heldur enn at spjast tilvildarliga kring um í kommununum. At miðsavna ídnað er í stóran mun tað sama sum at miðsavna dálkingina. Tú fært kanska ikki minni samlaða dálking, men tú savnar dálkingina, soleiðis at hon rakar færri. Eisini er tá lættari og bíligari at gera skipanir, ið kunnu savna inn dálkandi avleiðingar av virkseminum.

Føroyskar kommunur áttu at verið betri til at miðsavna dálkingina á so fá øki sum gjørligt. Tað ræður um at taka avgerð um hvørji øki man vil "ofra" á vinnulívsaltar-

Vinnugreinabólkar sb. Hagstovu Føroya	Løntakarar mars 1986	Løntakarar mars 2017
Fiski- ali- o.o. ráevnisvinna	6433	4005
Byggivinna o.o. tilvirking	3544	3740
Privatar tænaðarvinnur	5831	8490
Almennar tænaðarvinnur	5249	9346
Tilsamans	21057	25581